

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ ԵՎԱ
(ՄԻ)
ՃԱՊԱՆԻԱՅԻ ԶԱՂԱԶԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՍԵՐՉԱՎՈՐԱՐԵՎԵԼՅԱՆ
ՈՐՈՇ ԵՐԿՐՆԵՐԻ ՆԿԱՏՍԱՄԲ 1973Թ. ՆԱՎԹԱՅԻՆ ՃԳՆԱԺԱՍԻ
ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ

1973թ. հոկտեմբերի 6-ին սկիզբ առավ արաբ-իսրայելական չորրորդ պատերազմը: Պատերազմող կողմերի միջև հրադադարի հաստատման, ԱՄՆ-ի և արևմտյան պետությունների նկատմամբ ճնշում գործադրելու նպատակով, Նավթ Արդյունահանող Արաբական Երկրների Կազմակերպությունը (ՆԱԱԵԿ)¹ ի դեմս Սաուդյան Արաբիայի թագավոր Ֆեյսալի², 1973թ. հոկտեմբերի 20-ին հայտարարեց նավթի գների 70%-ով բարձրացման և 5%-ով նավթարդյունահանման կրճատման վերաբերյալ³: ՆԱԱԵԿ-ի կողմից Իսրայելի գլխավոր դաշնակիցներ համարվող Սիադյալ Նահանգներին ու Նիդեռլանդներին նավթի վաճառքի արգելման որոշմամբ սկիզբ դրվեց վերջիններիս նկատմամբ արաբական նավթարդյունահանող երկրների կողմից կիրառվող նավթային էմբարգոյին: Նավթն իբրև քաղաքական և տնտեսական զենք օգտագործելու մասին ՆԱԱԵԿ-ի որոշումը տնտեսական լուրջ ճգնաժամի պատճառ դարձավ արաբական նավթից կախում ունեցող երկրներում՝ ԱՄՆ-ում, Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում և Ճապոնիայում⁴:

Փաստորեն Ճապոնիան ևս արաբների կողմից անուսլոակիորեն դասվեց «ուշ բարեկամական» երկրների շարքին, որի հետևանքով Ճապոնիա արտահանվող նավթի ծավալը կրճատվեց 10%-ով: Ըստ 1973թ. տվյալների՝ Ճապոնիա է ներկրվել ընդհանուր առմամբ 290 մլն. տ. նավթ, որը կազմում էր ամբողջ համաշխարհային արտահանման մոտ 8%-ը: Տոկիո ներկրվող նավթի մոտ 43%-ն առաքվում էր արաբական երկրներից, ընդ որում՝ Սաուդյան Արաբիայից՝ 10,7%, Զուվեյթից՝ 6,9%⁵, իսկ 16%-ն առաքվում էր Ինդոնեզիայից⁶: Այդ հանգամանքը բացասական ազդեցություն ունեցավ «ծագող արևի երկրի» տնտեսության վրա, քանի որ վերջինիս սպառողական էներգիայի 70%-ը ստացվում էր նավթից⁷:

Հարկ է նշել, որ մինչ 1973թ. Տոկիոն գլխավորապես համագործակցում էր Իրանի հետ⁸, որը մինչ 1973թ. էմբարգոն, ապահովում էր Ճապոնիա առաքվող նավթի 41%-ը⁹: Սակայն 1973թ. էմբարգոյի կիրառումից հետո ԱՄՆ-ի կողմից իրանական նավթի մեծաքանակ ներկրման արդյունքում համապատասխանաբար կրճատվեց Ճապոնիա առաքվող նավթի քանակը (1973թ.՝ 31% նավթ)¹⁰:

Ստեղծված իրավիճակում, երկիրն անհրաժեշտ վստեղահամբով ապահովելու նպատակով, Ճապոնիան հայկադրված էր վերսնայել ալաբական երկրների նկատմամբ իր դիրքորոշումը՝ հստակ գիտակցելով, որ այդուհետ նավթ գնելու համար գոտ Ֆինանսական միջոցներն անբավարար են¹¹: Այդ մասին անգամ հայտարարել է ԱՄՆ-ում Ճապոնիայի նախկին դեսպան Գոմիիկո Տոգոն՝ նշելով. «Ճապոնիան մինչև 1973թ. Մերձավոր Արևելքի երկրների հետ կշռադատված քաղաքականություն չէր վարում, քանի որ դրամի առկայության դեպքում մենք միշտ կարող էինք նավթ գնել»¹²:

Այսպիսով, արաբական երկրների հետ հարաբերությունների հաստատման առաքելությամբ Մերձավոր Արևելք (ՄԱ) գործուղվեց Ճապոնիայի վախճարչապետ Տակեո Սիկին, որը 1973թ. դեկտեմբերի 10-28-ը այցելություններ իրականացրեց Եգիպտոս, Իրաք, Կատար, Զուվեյթ, Արաբական Միացյալ Էմիրություններ (ԱՄԷ), Սաուդյան Արաբիա, Սիրիա: Փոխվարչապետին հաջողվեց նավթաըլունահանող արաբական երկրներին *համոզել*, որպեսզի վերջիններս Ճապոնիային դասեն «բարեկամական տերությունների» շարքին¹³:

Հարկ է նշել, որ Ճապոնիան, բոլոր դեպքերում, ստիպված էր գնալ նաև որոշ զվտմների և վերանայել իր դիրքորոշումն արաբիսրայելական հակամարտության մասնակից կողմերի նկատմամբ: Եթե մինչ այդ Ճապոնիան պաշտպանում էր արաբիսրայելական հակամարտության նկատմամբ ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը, ապա այժմ դատապարտում էր Իսրայելի քաղաքականությունն արաբների նկատմամբ: Այդ դիրքորոշումն ակնհայտ դարձավ, երբ 1973թ. նոյեմբերի 22-ին Ճապոնիան ընդունեց 1967թ. նոյեմբերի 22-ի՝ Միացյալ Ազգերի Կազմակերպության (ՄԱԿ) Անվտանգության Խորհրդի կողմից ընդունված N 242 բանաձևը, համաձայն որի, Իսրայելը պարտավորվում էր դուրս բերել իր զորքերը գրավյալ տարածքներից¹⁴: Բացի այդ, Տոկիոն ստիպված էր նաև կիսապաշտոնական հարաբերություններ հաստատել Պաղեստինի ազատագրական կազմակերպության (ՊԱԿ) հետ՝ ընդունելով Պաղեստինի արաբ ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքը և պաշտպանելով մեթավորարևելյան հակամարտության խաղաղ բանակցային գործընթացում ՊԱԿ-ի մասնակցության անհրաժեշտությունը¹⁵: Ավելին, Ճապոնիան ոչ միայն իր անուղղակի միջնորդությունն էր առաջարկում արաբ-իսրայելական հակամարտության կարգավորման գործընթացին¹⁶, այլ ցանկանում էր կապող օղակ դառնալ նավթաըլունահանող և ներկրող երկրների միջև: Այս առնչությամբ հայտարարությամբ հանդես եկավ նաև Ճապոնիայի Էներգետիկայի տնօրեն Ս.Իկուտան, նշելով. «Մենք *պարտավոր ենք* նպաստել նավթաըլունահանող և ներկրող երկրների միջև երկխոսության հաստատմանը: Ճապոնիան *կարող է և պետք է* միջնորդ

դառնա Մերձավոր Արևելքի մավթարդյունահանող երկրների և Արևմուտքի միջև»¹⁷: Կարծում ենք, որ մնան կարգի քաղաքական գիշումները կարող էին մավթի ներկրման հարցում ճապոնիային յրացուցիչ երաշխիքներ ապահովել:

Ճապոնական դիվանագիտությանը հաջողվեց հարաբերություններ հաստատել մաս Իրաքի հետ՝ օգտագործելով վերջինիս ներքին խնդիրները¹⁸, և 1974թ. իրաքյան մավթի ներկրման վերաբերյալ միջկառավարական պայմանագիր կնքել: Իր հերթին ճապոնիան պարտավորվում էր մոտ 2 մլրդ. ԱՄՆ դոլարի վարկ և փոխառություն տրամադրել Իրաքին¹⁹: Դեռ ավելին, Իրաքի (այդ թվում մաս Սաուդյան Արաբիայի) մավթաքիմիական համալիրներ գործուղվեցին ճապոնացի փորձագետներ, որոնք իրենց փորձով պետք է նպաստեին անդի մավթարդյունաբերության զարգացման գործին²⁰:

Փաստորեն, ՄԱ-ի երկրներին ուղղված Տակիտի՝ ֆինանսավարկային, տեխնիկական և այլ բնույթի աջակցությունը վճռորոշ դեր խաղաց մշյալ տարածաշրջանում ճապոնիայի տնտեսական ծավալապաշտության խորացման գործում: Կոնկրետ դեպքում, եթե 1974թ. դրությամբ ճապոնական կապիտալն ակտիվ էր միայն տարածաշրջանի հինգ պետություններում՝ Սաուդյան Արաբիայում, Իրանում, Իլաքում, Հորդանսում և Եգիպտոսում, ապա 1980-ականներին այն ակտիվություն ցուցաբերեց մաս Բահրեյնում, ԱՄԷ-ում, Կատարում, Օմանում, Զուվեյթում, Սիրիայում և Եմենում²¹:

Այսպիսով, վերոշարադրյալից կարելի է գալ այն հետևության, որ 1973թ. մավթային ճգնաժամը ճապոնիային ստիպեց վերանայել իր դիրքորոշումը մերձավորարևելյան երկրների հետ հարաբերությունների հաստատման և դրանց հետագա խորացման շուրջ: Կարծում ենք, որ այդ ուղղությամբ ճապոնիայի վարած ճկուն և կշռադատված քաղաքականության շնորհիվ մրան հաջողվեց թե՛ հարթեցնել իր հարաբերությունները մավթարդյունաբերող արաբական երկրների հետ, և թե՛ պահպանել բարի դրացիական հարաբերություններն ԱՄՆ-ի հետ:

YEVA HARUTYUNYAN
(IOS)

THE JAPAN'S POLICY TOWARDS SOME OF THE MIDDLE EASTERN COUNTRIES DURING 1973's OIL CRISES

After the 4th Arab – Israeli war on 6th of October in 1973, OAPEC decided to increase the prices of oil by 70% and the quantity of oil was decreased by 5% for Israel and those countries which supported Israel's policy toward Arab-Israeli dispute. On October 20, 1973 Saudi Arabian king Feysal announced the establishment of embargo on the USA, its allies in Western Europe and Japan.

Japan, whose economy depended on oil export, considered as one of "unfriendly countries" by the OAPEC and oil export to Japan was declined by about 10% which had its negative influence on Japanese economy.

Until 1973 Japan imported 41% of its oil from Iran at that time the ally of the USA who tried not to interfere in Arab-Israeli dispute. Japan also preferred to get oil from Iran in order not to spoil its relations with the USA.

But after the 1973's oil crisis when USA added its oil import from Iran, Japan enforced finding ways for purchasing oil from the Arab countries. From 10 to 28 December, 1973, Japan's prime-minister Takeo Miki visited Egypt, Iraq, Qatar, Kuwait, United Arab Emirates (UAE), Saudi Arabia and Syria in order to establish relations with the Middle East countries. In result of this trip the Japanese prime-minister succeeded in persuading Arab countries to consider Japan as a friendly country. In order to prove its friendship to Arabs Japan had to review and change its position to the sides of Arab-Israeli dispute. Japan's government accepted the UN Security Council resolution N242, due to which Israeli forces had to withdraw from territories occupied in 1967. Moreover, Tokyo had to establish semi-official relations with Palestine Liberation Movement (PLM), accepting the right of Palestinian people's self-determination. The politicians of "Sun rising country" announced also that they accepted the rights of Palestinians to get their own independent country. Besides, Japan not only offered its mediation for regulation of Arab-Israeli conflict, but also eager to become one of interrelated countries between oil-producing and oil-buying states.

Japanese diplomacy also managed to establish relations with Iraq, using the former's internal problems and signed an agreement on Iraqi oil importation. In its turn Japan had to give Iraqi government about 2 billion USD credit and lending. Furthermore, Japanese technical experts were sent to Iraq (also to Saudi Arabia) in developing oil-industry in this country.

In fact, Tokyo's financial and technical support played a great role in deepening Japanese Middle Eastern expansion. For example, if in 1974 Japanese capital was active only in five Middle Eastern countries such as Saudi Arabia, Iran, Iraq, Jordan and Egypt, in 1980's its capital activity also spread to Bahrain, UAE, Qatar, Oman, Kuwait, Syria and Yemen.

Eventually due to Japanese "flexible policy", it could establish good relations with Arab countries meanwhile keeping its good relations with the USA. As a result Japan's government managed to overcome the difficulties of 1973's oil crisis and provided its country with vitally important fuel.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. www.cnr.vt.edu/lsg/intro/oil.pdf. 1968թ. հունվարի 9-ին Բեյրութում կնքվեց պայմանագիր Ջուվեյթի, Սաուդյան Արաբիայի և Լիբանանի միջև՝ Նավթ Արդյունահանող Արաբական Երկրների Կազմակերպության (ՆԱԱԵԿ) ստեղծման վերաբերյալ: ՆԱԱԵԿ-ը մշտական գործող միջազգային կազմակերպություն է, որը ստեղծվել է մավթարդյունահանող տերությունների կողմից՝ նավթի գները կանոնակարգելու նպատակով: ՆԱԱԵԿ-ի կազմի մեջ են մտնում միջավորարևելյան 11 պետություններ՝ Ալժիրը, Բահրեյնը, Եգիպտոսը, Իրաքը, Ջուվեյթը, Լիբանանը, Կատարը, Սաուդյան Արաբիան, Սիրիան, Թունիսը և Արաբական Սիացյալ Էմիրությունները (ԱՄԷ): Այս կազմակերպությանը գլուխնեն

- գործում է նաև մեկ այլ տարածաշրջանային, մշտապես գործող ոչ պետական կազմակերպություն՝ Նավթ Արդյունահանող Երկրների Կազմակերպությունը (ՆԱԵԿ), որը հիմնվել է 1960թ. սեպտեմբերի 10-14-ին կայացած Բաղդադի գիտաժողովի ընթացքում: ՆԱԵԿ-ի նպատակն է նավթարդյունահանող երկրների գործունեությունը վերահսկելու և նավթի կայուն զանգված պահպանելու ուղղությամբ ընդհանուր քաղաքականության մշակումը: Սկզբնական շրջանում այս կազմակերպության անդամներն էին Իրանը, Իրաքը, Քուվեյթը, Սաուդյան Արաբիան և Վենեսուելան: Հետագայում այս կազմակերպությունը հիմնադրող հինգ պետություններին միացան նաև 9 պետություններ՝ Կատարը (1961), Ինդոնեզիան (1962), Լիբանանը (1962), ԱՄԷ (1967), Ալժիրը (1969), Նիգերիան (1971), Էկվադորը (1973—1992, 2007), Գաբոնը (1975—1994), Անգոլան (2007): Ներկայումս ՆԱԵԿ-ն ունի 13 անդամ և վերջինիս հսկողության տակ է գտնվում համաշխարհային նավթային պաշարների մոտ 2/3-ը:
- 2 1973թ. որոշակիորեն սրվեցին սառուղա-ամերիկյան հարաբերությունները: ԱՄՆ-ը մի կողմից ձգտում էր լավ հարաբերություններ պահպանել Սաուդյան Արաբիայի և արաբական այլ պահպանողական երկրների հետ, իսկ մյուս կողմից վիթխարի ուսգնա-տնտեսական օգնություն էր ցույց տալիս Իսրայելին: Վերջին փաստը նպաստում էր Սաուդյան Արաբիայում հակաիսրայելական տրամադրությունների ուժեղացմանը՝ վտանգի տակ դնելով նաև սառուղաամերիկյան հարաբերությունները: Այս մասին տե՛ս Նիկոլայ Հովհաննիսյան, Արաբական երկրների պատմություն, Եր., 2007թ., էջ 363:
- 3 *Кадауxito Togo, 50 лет японской дипломатии (1945-1995), М., 1996г., с. 120; Wu Yuan – Li, Japan's Search For Oil, A Case Study On Economic Nationalism And International Security, Stanford, 1977, p. 1.*
- 4 Նավթային էմբարգոյի հետևանքով նավթի մեկ բարելի գինը համաշխարհային շուկայում բարձրացավ 5.12-ից մինչև 11.65 ԱՄՆ դոլար: Այս մասին տե՛ս Ռուբեն Կարապետյան, Արաբական երկրների նոր և նորագույն պատմություն, Եր., 2003թ., էջ 205:
- 5 Wu Yuan – Li, նշվ. աշխ., էջ 72:
- 6 *Вербицкий С.И., Япония: время сложных перемен, М., 1974г., с. 29.*
- 7 William Polk, նշվ. աշխ., էջ 417.
- 8 Այդ ժամանակ իրանական պետության առաջնորդն էր ամերիկամետ միապետ Ռեզա շահը, որն իր հավատարմության դիմաց խոշոր ֆինանսական օգնություն էր ստանում Միացյալ Նահանգներից: ԱՄՆ-ի հետ քարի դրացիական հարաբերություններ պահպանելու նկատառումից ելնելով՝ Իրանը չէր միջամտում արաբ-իսրայելական հակամարտությանը: Այս մասին տե՛ս *Калъвокаресси П., Мировая политика после 1945 года, М., с. 137.*
- 9 Որոշ տվյալների համաձայն՝ 1973թ. Իրանից ճապոնիա ներմուծվող նավթը կազմել է 37,3 %: Այս մասին տե՛ս *Богатуров А.Д., Японская дипломатия в борьбе за источники энергетического сырья (1970-1980гг.), М., 1988г., с. 108.*
- 10 Wu Yuan – Li, նշվ. աշխ., էջ 72:
- 11 Հարկ է նշել, որ մինչ այդ ճապոնիան արաբական երկրների հետ իր տնտեսական և քաղաքական հարաբերություններն իրականացնում էր ԱՄՆ-ի միջնորդությամբ: Այդ դիրքորոշումը պայմանավորված էր նրանով, որ ճապոնիայի տարածքում երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո տեղեկյալվել էին ԱՄՆ-ի զորքերը: Այդ իրավիճակը տևեց մոտ 7 տարի և ավարտվեց Սան-Ֆրանցիսկոյի խաղաղության պայմանագրի (1952թ. ապրիլին) կնքմամբ: Վերջինիս զուգահեռ, ԱՄՆ նաև ճապոնա-ամերիկյան, այսպես կոչված, «Անվտանգության պահպանման պայմանագիր» պարտադրեց ստորագրել, որի համաձայն՝ ԱՄՆ իրավունք էր ստանում տեղակայել իր օդային, ծովային և ցամաքային զորքերը ճապոնիայի տարածքում: Այսպիսով, ճապոնիան, լինելով ԱՄՆ-ի ռազմական դաշնակիցը, ձգտում էր իր արտաքին քաղաքականությունը համապատասխանեցնել

- ամերիկյան արտաքին քաղաքականության հետ: Այս մասին տե՛ս Вербицкий С.И.,
 ցվ. աշխ., էջ 47.
- 12 Yositsu Michael M., Caught In The Middle East, Toronto, 1984, p. 3.
- 13 Богатуров А.Д., ցվ. աշխ., էջ 107:
- 14 <http://www.un.org/russian/document/scresol/1967/>
- 15 Այդ մասին 1975թ. փետրվարի 6-ին ճապոնական խորհրդարանում հայտարարեց
 փոխվարչապետ Տակեո Միկիմ:
- 16 Ճապոնական միջնորդության եռթյունը կայանում էր նրանում, որ վերջինս փորձում
 էր ՆԱՍԵԿ-ին համոզել, ելնելով տարածաշրջանում ստեղծված իրավիճակից, գնալ
 «փոխգիջումների»՝ ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետ հարաբերությունները վերականգնելու
 նպատակով: Սակայն հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ արաբական
 տարածքում է տեղակայված իսրայելական զորքերը, դա փաստորեն նշանակում էր
 միակողմանի գիջումներ նախաարդյունահանող արաբական երկրների կողմից:
- 17 Богатуров А.Д., ցվ.աշխ., էջ 108:
- 18 Իրարն, իր քնական պաշարների պահպանման նկատառումներից ելնելով, երկրից
 դուրս էր մղել ստանդարտ կասյիտալը. որի արդյունքում սնդր-ազգային
 ընկերությունները (ԱԱԸ) քողոքարկել էին Իրաքի դեմ:
- 19 Богатуров А.Д., ցվ.աշխ., էջ 66:
- 20 Նույն տեղում, էջ 113-114:
- 21 Ульянов С.С., Ежегодник, Япония 1975, Энергетические проблемы Японии: их
 влияние на экономику, Наука, М., 1975, с. 161.